

Hız. Peygamber Döneminde Fedek
Fadak in the time of the Prophet Muhammad

Fatih Oğuzay

Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University Faculty of Theology, Department of Islamic
History
Çanakkale / Turkey
foguzay@comu.edu.tr
orcid.org/0000-0003-2339-3815

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article

Geliş Tarihi: 30 Ekim 2023 / **Date Received:** 30 October 2023

Kabul Tarihi: 29 Kasım 2023 / **Date Accepted:** 29 November 2023

Yayın Tarihi: 1 Ocak 2024 / **Date Published:** 1 January 2024

Yayın Sezonu: Ocak 2024 / **Pub Date Season:** January 2024

Atıf: Oğuzay, Fatih. "Hz. Peygamber Döneminde Fedek". *Akademik Siyer Dergisi* 9 (Ocak 2024), 1-24.

Citation: Oğuzay, Fatih. "Fadak in the time of the Prophet Muhammad". *Journal of Academic Sirah* 9 (January 2024), 1-24.

<https://doi.org/10.47169/samer.1383550>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Yayıncı: KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Published by: KSU Sirah Researches Application and Research Center

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların Kaynakça'da belirtildiği beyan olunur (Fatih Oğuzay).

Ethical Statement: It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited from are stated in the bibliography (Fatih Oğuzay).

Bu makale Creative Commons Atıntı-Gayriticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-Nc 4.0).

Öz

Kuruluşundan itibaren Hicaz ve çevresindeki nadir tarım köylerinden biri olan Fedek'in Hz. Peygamber dönemindeki yeri, bu araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. İlk olarak Fedek'in coğrafi özellikleri, tarihi ve kültürel yapısı ele alınmıştır. Müslümanların Fedek kuşatması hakkında bilgiler verilmiş ve kuşatma sonrası gerçekleştirilen sulh şartları tespit edilerek değerlendirilmiştir. Ayrıca elde edilen arazilerin hukuki statüsü ile Hz. Peygamber'in bu malları hangi amaçlarla ve ne şekilde tasarruf ettiği ele alınan konulardandır. Fedek'in çevresinde varlıklarını sürdüren Arap kabileleriyle yaşanan siyasi olayların yanı sıra Hz. Peygamber'in vefatından sonra Fedek arazisinin ne şekilde değerlendirildiği gibi meseleler konunun daha iyi anlaşılması için araştırmaya dahil edilmiştir. Bahsi geçen konularla ilgili kaynaklarda yer alan veriler tetkik edilerek değerlendirilmiştir. Ayrıca ilgili araştırmalardan istifade edilerek meselelerin farklı boyutlarına işaret edilmiştir. Araştırma, İslâm öncesi tarihinden Müslümanlar tarafından fethine, Hz. Peygamber dönemindeki durumuna ve miras tartışmalarına kadar Fedek'in müstakil olarak ele alınması açısından önem arz etmektedir. Tarihi, coğrafi özellikleri ve bilhassa Hz. Peygamber dönemindeki yeri bağlamında Fedek'i tanıtmayı amaçlayan bu çalışmanın ayrıca Yahudilerle ilişkiler ve Hz. Peygamber'in mirası gibi konuların anlaşılmasına katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelime: Siyer, Fedek, Fey, Fatıma, Hz. Peygamber'in Mirası.

Abstract

The history of Fadak which has been one of the rare agricultural villages in the Hejaz and its surroundings since its establishment, during the Prophet's period, constitutes the main subject of this research. Firstly, the geographical features, historical and cultural structure of Fadak are discussed. Information about the Muslims' siege of Fadak was given and the peace conditions made after the siege were determined and evaluated. The legal status of the acquired lands and how these properties are disposed of are among the topics discussed. Issues such as the political events that took place with the Arab tribes that continued their existence around Fadak and how the land of Fadak was utilized after the death of the Prophet were included in the research to better understand the subject. The data in the sources regarding the mentioned subjects were examined and evaluated. In addition, different dimensions of the issues were pointed out by making use of relevant research. The research is important in terms of examining Fadak independently, from its pre-Islamic history to its conquest by Muslims, its situation during the Prophet's period and inheritance discussions. This study, which aims to introduce Fadak with its historical and geographical features and especially its place in the Prophet's period, also aims to contribute to the understanding of issues such as relations with the Jews and the legacy of the Prophet.

Keywords: Sirah, Fadak, Fay, Fatima, Heritage of the Prophet.

GİRİŞ

Mekke döneminde Müşriklerin artan baskı ve zulümleri nedeniyle can güvenliği kalmayan Müslümanlar, hicretten sonra Medine’de güvenli bir ortama kavuşmuşlardı. Resûlullah’ı şehirlerine davet eden Evs ve Hazrec kabilelerinin Medine’de siyasi üstünlüğü ellerinde bulundurmaları nedeniyle Hz. Peygamber, hicretten sonra bütün şehirdeki otoriteyi temsil etmeye başlamıştı. Dolayısıyla İslâm’a girmemiş olan Araplar ile nüfusun önemli bir kesimini oluşturan Yahudiler de bu yeni yönetime tabii olmuşlardı.

Hicretten sonra sağlanan bu ortamda Hz. Peygamber, tebliğ faaliyetlerine hız verdi. Bir taraftan da Mekke Müşriklerinin oluşturduğu dış tehditlerin yanı sıra şehirdeki Yahudilerin çıkardığı taşkınlıklarla mücadele etmeye başladı. Zira başarılı tebliğ faaliyetleri ve kazanılan zaferlerle Müslümanların elde ettiği yükseliş, Yahudileri rahatsız etmişti. Çeşitli fitne teşebbüslerinin yanı sıra Hz. Peygamber’e suikast girişimi ve düşmanla iş birliği gibi büyük büyük suçlar işlemişlerdi. Nitekim bu nedenlerle zaman içerisinde Medine’deki üç büyük Yahudi kabilesi olan Benî Kaynuka, Benî Nadîr ve Benî Kurayza şehirden çıkarılmıştı. Ancak Benî Nadîr başta olmak üzere şehirden sürülen Yahudilerin önemli bir kısmı Medine’nin kuzeyinde yer alan muhkem kalelere sahip, savaşçıların çokluğuyla övünen, hurma bahçeleriyle meşhur, büyük bir Yahudi yerleşim merkezi olan Hayber’de toplanmaya başlamışlardı. Fedek de Hayber’e bağlılığı ve yakınlığı ile bilinen nispeten küçük bir Yahudi yerleşim yeri idi.

Yaşanan gelişmelerin ardından Hayber ve Fedek gibi yerleşim yerlerinde toplanan Yahudiler kuzeyde bir tehdit oluşturmaya başladılar. Nitekim Hendek Savaşı’nın organize edilmesinde ve finans desteği sağlanmasında Hayber’deki Yahudilerin büyük rolleri vardı. Buna ek olarak Fedek civarında meskûn olan bazı Arap kabileleri de Müslümanlar için tehdit oluşturmaya başlamışlardı. Bu nedenlerle Hz. Peygamber bölgedeki gelişmeleri yakından takip ediyor ve gerekli gördüğünde askerî müdahalelerde bulunuyordu. Hayber’in fethedilmesi ve akabinde Fedek Yahudileri ile sulh antlaşması yapılması, bölgedeki tehlikenin etkisiz hale getirilmesi açısından son derece önemli adımlardı. Ayrıca daha sonra buradaki bazı Arap kabileleri üzerine gönderilen seriyyeler ile bölgede hâkimiyet sağlanmıştı.

Kaynaklarda Fedek’in genelde Hayber ile ilişkilendirildiği ve bilhassa Hayber Fethi bağlamında ele alındığı görülmektedir. Bunun başlıca sebeplerinden biri her ikisinin de Yahudi yerleşim yeri olması ve Fedek’in, hemen her açıdan kendisinden çok daha büyük olan Hayber ile yakın bir ilişki içerisinde bulunmasıdır. Nitekim Fedek Yahudileri kuşatma altına alındıklarında da Hayber Yahudilerinin galip geleceklerini umut etmişler ve ancak aksi yönde haberler kendilerine ulaşınca barış teklifinde bulunmuşlardı. Buna ek olarak Hz. Peygamber’in ordusuyla birlikte Hayber’e ulaştığında Fedek üzerine birlik göndermiş olması da kaynaklarda Fedek’in Hayber ile birlikte zikredilmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte aradaki bağın daha ziyade siyasî, dinî ve kültürel olduğu coğrafi manada ise önemli bir mesafenin bulunduğunu ifade etmek gerekir. Nitekim bölge tarihini ve coğrafyasını ele alan eserlerde Fedek’in müstakil başlık altında kısaca ele alındığı da görülmektedir.

Bütün bunlardan sonra ifade etmek gerekir ki araştırma konusuyla ilgili malumatın Hayber Savaşı, bölgedeki diğer askerî faaliyetler, miras tartışmaları ve fey uygulaması gibi kaynaklarda yer

alan çeşitli açılardan tespiti önemlidir. Konuyla ilgili araştırmalara bakıldığında ise Fedek'in daha ziyade miras tartışmaları bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebû Bekir'den Fedek'i babasından miras olması gerekçesine binaen istemesiyle ilgili tartışmaların yanı sıra menfi yanıt aldığı Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebû Bekir'e verdiği tepki, araştırmacıların üzerinde durduğu başlıca konulardandır. Anlaşıldığı kadarıyla mesele, Şîa'nın, miras konusunda Hz. Fâtıma'nın mağdur edildiğini iddia etmesi ilgili tartışmaların gündeme gelmesinde etkili olmuştur.

Araştırma coğrafi özellikleri, tarihi, Müslümanlar tarafından fethi, topraklarıyla ilgili sulh şartları, Hz. Peygamber dönemindeki durumu ve onun (sas.) vefatından sonra ortaya çıkan miras tartışmalarına konu olması gibi meseleler bağlamında müstakil olarak Fedek'i ele alması bakımından önem arz etmektedir. Böylece Fedek'in yanı sıra Yahudilerle ilişkiler, Hz. Peygamber'in siyasi ve askerî faaliyetleri, mirasıyla ilgili tartışmalar gibi meselelerin anlaşılmasına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

1. KONUMU VE COĞRAFİ YAPISI

Fedek, İslâm coğrafyacıları tarafından Teymâ, Dûmetü'l-Cendel, Vâdilkurâ, Hayber ile birlikte Medine'ye dâhil olan yerleşim yerleri arasında zikredilir.¹ Bununla birlikte Fedek'in Medine gibi Hicaz'daki on iki yerleşim yerinden biri olduğu şeklinde rivayetler de mevcuttur.² Ancak bu tanımlamaların sonraki dönemlerde bilhassa vergilerin takibi amacıyla kullanılmış olması göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla hâkimiyet altına alınıncaya kadar Medine ile Fedek arasında coğrafi veya siyasi bir bağılıktan bahsetmek mümkün değildir.

Yâkût el Hamevî, Hicaz köylerinden biri olan Fedek'in Medine'ye iki veya üç günlük bir mesafede yer aldığını aktarmaktadır.³ Buna ek olarak kaynaklarda Fedek'in Medine'ye 5 veya 6 gecelik bir yolda bulunduğunu belirten tespitlere de rastlanmaktadır.⁴ Bahsedileceği üzere Hz. Ali'nin bölgeye gerçekleştirdiği bir seriyye aktarılırken bu rakamların verilmesi dikkat çekicidir. Zira gönderilen bu birliğin geceleri ilerlediği, gündüzleri ise dinlendiği haber verilmektedir.⁵ Dolayısıyla ordusunu belirli bir taktikle sevk eden Hz. Ali'nin bu yolu daha uzun sürede gitmiş olması ve dolayısıyla aradaki rakam farklılıklarının buradan kaynaklanması da muhtemeldir.

Kaynakların aktardığına göre ilk dönemlerde Medine'den Fedek'e giden en kısa yol en-Nekra denilen yerleşim yeri üzerindedir. Bu istikamette bir günlük yürüyüşten sonra el-Cibâle veya el-Kazâl denilen dağa, ardından da Cubâr Dağı'na ulaşıldı. Daha sonra pınarları ve meyvelerinin çokluğuyla bilinen Yerbağ köyüne gelinirdi. Buradan itibaren on millik bir yolculuktan sonra

¹ Ubeydullah b. Abdullah İbn Hurdazbih, *el-Masâlik ve'l-memâlik*, nşr. Michael Jan De Goeje (Leiden: Brill, 1889), 248; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Mu'cemu me'sta'cem min esmai'l-bilad ve'l-mevazi*, thk. Mustafa es-Sekkâ (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1403), 1/10.

² Bekrî, *Mu'cem*, 1/10.

³ Şihâbüddîn Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1416/1995), 4/238.

⁴ Ebü'l-Hasen Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-işrâf*, tsh. Abdullah İsmail es-Sâvî (Kahire: Dâru's-Sâvî, ts.), 1/219; Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*, nşr. Âdil Ahmed, Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, 1993), 5/169; 6/97.

⁵ Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed İbn Seyyidünnâs, *Ulyûnü'l-eser fi fününi'l-meğâzi ve's-şemâ'il ve's-siyer*, thk. İbrahim Muhammed Ramazan (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414/1993), 2/150.

Fedek'e varılırdı. Bunun haricinde Fedek'e giden başka bir yol da tarif edilmektedir.⁶ Günümüz uydu görüntülerinde, yukarıdaki yol tarifinde bahsi geçen eski "Nekra" köyüne işaret edilmekte, hatta yakınlarında halen bu isimle anılan bir yerleşim yerinin olduğu görülmektedir.⁷ Nekra, günümüz ulaşım imkanlarıyla Medine'nin yaklaşık 200 km kuzey-doğu istikametinde yer almaktadır. Buradan itibaren Fedek'e ulaşmak için ise 100 km kadar kuzey-batı istikametine gidilmesi gerekmektedir.

Kaynaklarda Fedek'in, Medine'nin yanı sıra Hayber'e olan uzaklığı hakkında da bilgi verilmekte ve bu mesafenin "iki günlük yol" olduğu belirtilmektedir.⁸ Buradan hareketle Fedek'in Hayber'e çok yakın olmadığı, aralarındaki yakınlığın daha ziyade dinî ve kültürel bağlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim uydu haritalarından yapılan tespitlere göre Fedek, Hayber'in 120 km kadar doğusunda kalmaktadır. Medine'ye olan mesafesi ise 190 km civarındadır ve kuzey-doğu istikametinde yer almaktadır.⁹

Fedek, Hicaz ve çevresindeki iklim koşullarına nispeten oldukça verimli arazilere sahipti. Bilhassa hurma ve ekin bölgesi olarak bilinirdi.¹⁰ Dolayısıyla dönemin ve coğrafyanın şartları dikkate alındığında bölgedeki ender tarım arazilerinden biriydi. Kendisine bağlı yakın köyler de benzer verimliliğe sahipti. Örneğin buraya bağlı olan Şikk köyü, bütün Fedek'in övgü kaynağı olan acve hurmasıyla meşhurdur.¹¹ Günümüzde Fedek'in 10 km kadar kuzey-doğu istikametinde halen Şikk ismiyle anılan bir yerleşim yeri mevcuttur.¹²

İlk dönem İslâm tarihindeki yeri ve önemi nedeniyle Fedek ve civarındaki bazı kabilelerin yanı sıra bölgedeki köy, arazi, pınar ve dağ isimlerinin de kaynaklarda zikredildiği görülmektedir. Bir kısmı sonraki bölümlerde ele alınacağından burada bilhassa coğrafi bilgiler vermesi açısından bazılarının bahsedilmesi yeterli olacaktır. Örneğin Yedî', Fedek ile Hayber arasında Benî Fezâre ve Benî Mürre'nin sularının ve pınarlarının bulunduğu yerdi.¹³ Nitekim kaynaklar Mürreoğulları üzerine Fedek'e gönderilen Hz. Ali seriyyesinden bahsederken Mürreoğulları'nın aslında Fedek'te değil yakınlarında meskûn olduklarını ifade etmektedir.¹⁴ Buradan hareketle Fedek'ten Hayber'e kadar olan bölgede yer yer verimli arazilerin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bazı Arap kabilelerinin buralarda yaşamlarını sürdürmesi de bunu göstermektedir. Bununla birlikte iki yerleşim yeri arasındaki kesimin ve yakın çevrenin bütünüyle verimli arazilerden oluşmadığı malumdur. Nitekim Fedek ile Hayber arsında taşlık bir bölge olarak tarif edilen el-Cusa gibi yerler

⁶ Bekrî, *Mu'cem*, 3/1015-1016.

⁷ Google Maps "el-Nekra" (Erişim 15 Aralık 2023).

⁸ Bekrî, *Mu'cem*, 3/1015.

⁹ Google Maps "Fadak" (Erişim 15 Aralık 2023). Günümüzde burada Al-Hâit isimli bir şehir mevcuttur.

¹⁰ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Kitâbü'l-Cibâl ve'l-emkine ve'l-miyâh*, thk. Ahmed Abdüttevâd (Kahire: Dâru'l-Fâzileti Li'n-Neşr, 1999), 255.

¹¹ Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 3/355.

¹² Google Maps "Al Shaq" (Erişim 15 Aralık 2023).

¹³ Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 5/433.

¹⁴ Nüreddîn el- Halebî, *İnsânü'l-uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn*, (Beyrut: Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, 1427), 3/262.

de meşhurdu.¹⁵ Benzer şekilde Cubâr,¹⁶ Cibâle¹⁷ ve Zerât¹⁸ buradaki bazı dağlık kesimleri ifade etmekteydi. Ayrıca kaynaklarda bahsi geçen Fedek Harresi¹⁹ ile Harretü'n-Nâr²⁰ gibi yer isimleri taşlık ve tarıma elverişsiz geniş bir arazi yapısına işaret etmektedir.

2. FETİH ÖNCESİ TARİHİ VE KÜLTÜREL YAPISI

Fedek'in Fedek b. Hâm'a nispetle ismini aldığı ve buraya gelen ilk kimsenin de o olduğu yönünde bir rivayet aktarılmaktadır.²¹ Bununla birlikte Hicaz ve çevresinde varlığı bilinen en eski kavimlerden olan, hurma ve ekin ziraatıyla bölgeyi imar ederek yerleşik hayatın oluşmasında etkili olan Amâlika kavminin Teymâ-Fedek hattından Medine'ye kadar olan bölgelere hâkim olduğu kabul edilmektedir. Yahudilerin buraya gelişi ise bir rivayete göre Hz. Musa'nın Amâlika kavmi üzerine ordu sevk etmesiyle irtibatlandırılmaktadır.²²

Amâlika kavminin hurma yetiştiriciliği ve ekin ziraatının yanı sıra evler ve utum denilen muhkem konaklar inşa ederek Mısır'dan Şam'a kadar bütün bölgeyi ihya ettikleri şeklindeki rivayetler Fedek'te de bilinen en eski yerleşimcilerin Amâlika olduğunu göstermektedir. Yukarıda bahsi geçen Fedek b. Hâm'ın aksine onların soyunun Sâm b. Nuh'a dayandığı da bilinmektedir. Bu bilgiler dikkate alındığında Fedek'i ilk ihyâ edenlerin Amâlika olması daha muhtemel gözükmektedir. Zira kaynaklarda genellikle bütün bölgeyi onların imar ettikleri belirtilmekte, ardından çeşitli tarihlerde Yahudilerin de bölgeye geldikleri ifade edilmektedir. Örneğin bunlardan birine göre Hz. Musa zamanında Amâlika üzerine gönderilen Yahudi ordusu onların buradaki ikametlerinin başlangıcı olmuştu.²³ Bir başka habere göre ise beklenen peygamberin geleceği yer konusunda birtakım bilgilere sahip olan bazı Yahudiler, Yesrib ve Hayber gibi beldelelere yerleşip son peygamberin gelmesini beklemeye başlamışlardı. Bunlara ek olarak Babil Kralı Buhtunnasr'ın İsrâiloğulları'nı dağıtması ve Rum Meliki'nin Şam taraflarına hâkim olması gibi tarihî olaylar da Yahudilerin Hicaz ve çevresine sığınmalarına sebep olmuştu.²⁴ Dolayısıyla Yahudilerin bölgeye gelişini tek bir sebebe ve tarihe indirgemek mümkün değildir.²⁵ Anlaşıldığı kadarıyla Yahudiler, oldukça uzun bir süreç içerisinde çeşitli sebeplerle bölgeye gelmeye devam etmişlerdi.²⁶ Nitekim onlar sadece Medine ve Hayber'de değil Akabe Körfezi, Bahreyn, Uman ve Yemen gibi yarımadanın

¹⁵ Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 2/110.

¹⁶ Bekrî, *Mu'cem*, 2/363.

¹⁷ Bekrî, *Mu'cem*, 2/419.

¹⁸ Bekrî, *Mu'cem*, 2/610.

¹⁹ Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 3/72.

²⁰ Nürüddîn Alî b. Abdillâh Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi aḥbâri dâri'l-Muḥtafâ* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998), 4/57.

²¹ Semhûdî, *Vefâ*, 4/126; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/240.

²² Muhammed b. el-Hasen İbn Zebâle, *Aḥbâru'l-Medîne*, haz. Salah Abdulaziz Zeyn Sellâme (Medine: Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Medîne, 2003), 165-167; İbn Haldûn, *Târîḥ*, 2/343.

²³ Ebû Ubeyd el-Bekrî, *el-Mesâlik ve'l-memâlik* (b.y.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyyi, 1412/1992), 1/414; İbn Zebâle, *Aḥbâru'l-Medîne*, 165-167; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 5/84.

²⁴ İbn Zebâle, *Aḥbâru'l-Medîne*, 166-168; Semhûdî, *Vefâ*, 1/127-130.

²⁵ Bk. Bilal Toprak - Fatih Zengin, "Cahiliye Dönemi Medine'sinde Arap-Yahudi İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Siyer Dergisi* 8 (Haziran 2023), 1-26.

²⁶ Cevad Ali, *El-Mufasssal fi târiḥi'l-Arab kable'l-İslâm* (y.y.: Cami'atü Bağdâd, 1413/1993), 4/511-516.

pek çok bölgesine yayılmış vaziyetteydiler.²⁷ Buradan hareketle Fedek Yahudilerinin tam olarak ne zaman ve hangi olaydan sonra geldiklerini tespit etmek zor gözükmektedir.

Fedek'te Yahudilerin yaşadığı bilinmekle birlikte yukarıda bahsedildiği gibi yakın çevrelerinde yaşayan güçlü Arap kabileleri de vardı. Komşuluk ilişkileri nedeniyle onlarla çeşitli etkileşimlerinin olması doğal bir durumdu. Nitekim Hayber Yahudilerine yardım için hazırlanan bir Arap kabilesi, Fedek yakınlarında konuşlanmıştı.²⁸ Ehl-i kitâb olan Yahudilerin kendilerini üst kültür olarak gördükleri hatta Arapların da onların bilgi ve birikimlerine saygı duydukları anlaşılmaktadır. Örneğin Hz. Peygamber'in İslâm'a davet ettiği bir kafilde yer alan Meysere b. Mesrûk, bu davetten etkilenmekle birlikte kabile mensupları olumsuz bir tavır takınmışlardı. Durumu Resûlullah'a anlatan Meysere, kendisinin de kabilesinin yanında yer alması gerektiğini söylemişti. Bununla birlikte kabilesine bir teklifte bulunarak "Fedek Yahudilerine uğrayalım ve onlara soralım." teklifiyle arkadaşlarını yönlendirmeyi başarmıştı. Nihayetinde Fedek'e varıp Hz. Peygamber'den ve davetinden bahsedince Yahudiler onun beklenen peygamber olduğunu anlamış ve ona tabi olmalarını tavsiye etmişlerdi. Buna rağmen Meysere dışında hiçbiri iman etmemişti.²⁹ Bu olay Fedek Yahudilerinin bilhassa dinî ve ilmî konularda bölgedeki otoritelerine işaret etmesi bakımından önemlidir.

Fedek, bölgedeki diğer Yahudilerin de saygı duyduğu din âlimlerine sahipti. Bununla birlikte Mâide sûresi 41. ayette vasıfları belirtilen "kelimeleri tahrif eden, yalana kulak veren ve küfürde yarışan" kimselerin Fedek Yahudileri olduğu aktarılır. Ayetin nüzulüne sebep olan habere göre evli bir Yahudi adam ile evli bir Yahudi kadın zina yapmıştı. Yahudiler, kendi kitaplarında bu suçun cezası recm olduğu halde bunu uygulamak istemediler. Cezasını daha hafif tutar ümidiyle meseleyi Hz. Peygamber'e arz ettiler. Ancak kendi aralarında "Şayet başka bir ceza verirse kabul edersiniz fakat recme hükmederse kabul etmezsiniz." şeklinde birbirlerini uyardılar. Bahsi geçen zina suçunu işleyenlerin Medine Yahudilerinden, onlara bu tavsiyeyi verenlerin ise Fedek Yahudilerinden olduğu rivayet edilir.³⁰ Râzî, Hz. Peygamber'in onlara kendi kitaplarındaki recm cezasını bildirmesi üzerine dönüp gitmeye başladıklarını haber verir. Bunun üzerine Resûlullah, İbn Sûriyâ denilen ve Fedek'te oturan kimsenin hakem olmasını teklif edince Yahudiler, "Evet o yeryüzündeki en bilgili Yahudidir." diyerek teklifi kabul etmişlerdi. Bunun üzerine gerçekleşen görüşmede Hz. Peygamber, İbn Sûriyâ'ya önce Tevrat'ta yer alan bazı ayetleri hatırlatıp sonra recm cezasının Tevrat'ta olup olmadığını sorunca o da bunu onaylamak durumunda kalmıştı. Bunun üzerine Yahudiler kendi âlimlerine karşı ayaklanmışlardı. O ise yalan cevap vermesi durumunda başlarına bir azabın gelmesinden korktuğunu dile getirmiş, Hz. Muhammed'in önceki resullerin müjdelediği ümmî Arap peygamber olduğunu beyan etmişti.³¹ Burada konumuz açısından dikkat çeken husus İbn

²⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, trc. Salih Tuğ (Ankara: İmaj Yay., 2003), 1/552; Nuh Arslantaş, *İslam Dünyasında Yahudiler* (İstanbul: İFAV, 2009), 45-46.

²⁸ İbn Seyyidü'n-Nâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/150.

²⁹ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1418/1997), 4/361; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd*, 2/456.

³⁰ İbn Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (y.y.: Dâru Hicr, 1422/2001), 8/421-425.

³¹ Ebû Abdillâh Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/2000), 11/359.

Sûriyâ gibi Yahudi bir âlimin Fedekli olması ve Medine Yahudilerinin de onun ilmine saygı duymasıdır.

Fedek halkının bilhassa hurma yetiştiriciliğine dayalı bir tarım kültürüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zira yukarıda bahsedildiği üzere burası hurmasıyla meşhur bir yerdi. Bunun yanında ekin ziraatı da yapılırdı. Tarım onların günlük hayatında ve geçim temininde oldukça önemli bir yere sahipti. Hatta bazı rivayetlere göre Hayber'in fethinden sonra teslim olmak durumunda kaldıklarında yerlerinden çıkarılıp gitmeyi kabul etmişler ancak bahçelerinin ve arazilerinin kendilerine bırakılmasını istemişlerdi. Onlar evlerini terk edecekler ancak belirli mevsimlerde gelerek bahçeleriyle ilgilenecek ve hasat yapacaklardı.³² Bu da onların bahçelerine verdiği değeri ve sahip oldukları tarım kültürünü göstermektedir.

Bunlara ek olarak Fedek Yahudileri cesareti ve savaşçı kişiliğiyle tanınmaktaydılar. Nitekim eş-Şumrûh denilen muhkem kaleleri de meşhurdu.³³ İslâm ordusu geldiğinde de kalelerine çekilip kendilerini bir müddet korumayı başarmışlardı.³⁴ Bunun haricinde Fedek Yahudilerinin çeşitli zanaatlarda tecrübe sahibi oldukları da görülmektedir. Örneğin Şık köyünde koşum takımı/dizgin üretimi yapılmaktaydı.³⁵

Fedek halkı, Medine Yahudileri ve bazı Arap kabileler vasıtasıyla Hz. Peygamber hakkında haberler alıyorlardı. Resûlullah da Fedek bölgesinden ve burada ikâmet eden Yahudilerden haberdardı. Hicretin dördüncü yılında kuşatılan Nadîroğulları Yahudileri günler süren bir kuşatmanın ardından teslim olduklarında Fedek ve Hayber'e sürgün edilmişler ve Hayber'e doğru yola çıkmışlardı.³⁶ Bu olay Medine, Hayber ve Fedek Yahudileri arasındaki irtibatı göstermesi bakımından da önemlidir.

Hz. Peygamber, sadece Fedek Yahudileri ile değil etraflarında bulunan Arap kabileleri ile de ilgileniyor ve bölgedeki gelişmeleri takip ediyordu. Zira buradaki bazı hareketlilikler Medine'yi yakından ilgilendirmekteydi. Örneğin hicrî 6. yılın Şaban ayında yaklaşık 100 kişilik bir askerî birliği Hz. Ali kumandasında Fedek'e göndermişti.³⁷ Bu seriyyenin amacı Hayber Yahudilerine yardım için toplanan Sa'd b. Bekiroğulları'nı engellemektir. Hz. Ali geceleri ilerleyip gündüzleri ise gizlenerek Hayber ile Fedek arasındaki el-Hemec Suyuna kadar ilerledi. Burada karşılaştıkları bir adamdan düşmanın yerini öğrendiler ve yaptıkları baskın sonucu 500 deve ile 2.000 koyunu ganimet olarak ele geçirdiler. Düşman da dağılıp kaçtı. Ganimeti askerler arasında taksim eden Hz. Ali ayrıca Hz. Peygamber için de gebe bir deveyi safî olarak ayırdı.³⁸

³² Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Cons (Beirut: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989), 2/706-707; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd*, 5/138-139.

³³ Bekrî, *Mu'cem*, 3/800, 1015.

³⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/706-707.

³⁵ Semhûdî, *Vefâ*, 4/100.

³⁶ Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-İşrâf*, 1/213.

³⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/5; Semhûdî, *Vefâ*, 1/240.

³⁸ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Ṭabaḳâtü'l-kübrâ*. thk. İhsan Abbas (Beirut: Dâru Sâdır, 1968), 2/89; İbn Seyyidü'n-Nâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/150.

Görüldüğü üzere Fedek ve çevresindeki gelişmeleri dikkatle takip eden Hz. Peygamber, Hayber'in fethinden önce yaptığı bu müdahaleyle Sa'doğulları'nın Hayber Yahudilerine yardımını engellemiştir.³⁹ Zira Sa'doğulları, Hayber'in o yılki hurma mahsulününün bir kısmı karşılığında askerî destekte bulunacaklarına dair onlara söz vermişlerdi.⁴⁰ Zaferin ardından Fedek'te üç gün kalan Hz. Ali, bölge halkının Medine'ye karşı bir teşebbüste bulunmasını önlemiştir.⁴¹

3. FEDEK KUŞATMASI, SULHÜ VE TOPRAKLARININ STATÜSÜ

Hz. Peygamber, Hayber'e vardığında Muhayyisa b. Mes'ud'u Fedek üzerine göndermiş ve halkını İslâm'a davet etmesini emretmişti. Ayrıca onlarla savaşa hazır olduklarını bildirip düşmanı uyarmasını istemiştir. Bu talimatla Fedek'e varan Muhayyisa burada iki gün bekledi. Kalelerine sığınan Fedek Yahudileri, Hayber'in muhkem kalelerini ve orada bulunan on bin savaşıyı hatırlatıp Yahudilerin Hz. Muhammed ve ordusuna üstün geleceğini dile getirdiler. Böylece Fedek kuşatmasının da etkisiz kalacağını ima ediyorlardı. Nitekim Fedek halkının bu tepkisi nedeniyle Muhayyisa bir ara geri dönmeyi düşünmüştü. Ancak gelişmeleri takip edip sırasıyla bazı kalelerin düştüğünü haber alan Fedek Yahudileri tavır değiştirmek zorunda kaldılar. Üstelik söylediklerinin Hz. Peygamber'e iletilmemesi karşılığında Muhayyisa'ya mücevherler teklif ettiler. Muhayyisa ise bilakis her şeyi Resûlullah'a iletmeğini ifade etti. Bu gelişmelerin ardından Fedek reislerinden Nûn b. Yûşa' isimli bir Yahudi, Muhayyisa ile birlikte Hz. Peygamber'e geldi. Fedek'teki Yahudilerin canlarının bağışlanması karşılığında yurtlarından çıkarılmaları ve mallarıyla ilgili kararın da Resûlullah'a bırakılması hususunda antlaşma yaptıkları rivayet edilmektedir. Bununla birlikte sahip oldukları arazilerin kendilerine bırakılması için çaba sarfettikleri de aktarılır. Buna göre onlar belirli mevsimlerde gelerek hurma bahçeleri başta olmak üzere tarım arazilerini işlemeye ve hasat etmeye devam edeceklerdi. Ancak Hz. Peygamber, bu teklifi uygun görmedi. Bu esnada Muhayyisa, onları uyarak adamları ve kaleleri olmadığını hatırlatmış ve Resûlullah'ın göndereceği 100 kişilik bir birliğin bile kendilerine galip geleceğini ifade etmişti. Müzakerelerin ardından topraklarının yarısının kendilerine diğer yarısının ise Hz. Peygamber'e bırakılması şeklinde bir antlaşma teklif edilince Resûlullah bunu onayladı. Nitekim Hz. Ömer, onları yerlerinden çıkarırken arazilerini ölçtürmek için adamlar görevlendirdi. Yapılan ölçümlerden sonra hurma bahçelerinin ve arazilerinin yarısının maddi değerinin Yahudilere ödendiği açıkça ifade edilmektedir. Hatta bu rakamın 50.000 dirhem veya daha fazla olduğu paranın da Irak bölgesinden sağlandığı belirtilir.⁴²

Yukarıda da bahsedildiği üzere Hayber fethinin tamamlanmasından sonra Fedek halkı korkuya kapılmış ve anlaşma yolu aramaya başlamıştı. Bu amaçla bir elçi göndermişler ve topraklarının yarısını vermek koşuluyla antlaşma yapmışlardı. Elçinin, Hayber'de, yolda ve hatta Medine'ye

³⁹ İbn Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967), 2/642.

⁴⁰ İzzeddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmurî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyyi, 1417/1997), 2/90.

⁴¹ Hüseyin Algül, "Fedek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/294.

⁴² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/706-707; Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, (Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1408/1988), 38-41; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd*, 5/138-139.

döndükten sonra Hz. Peygamber ile görüştüğü aktarılır.⁴³ Anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber Hayber'e vardikten hemen sonra Fedek'e ordu göndermişti. Zira Müslümanlar oraya vardıklarında Fedek Yahudileri, Hayber kalelerinin henüz Müslümanlar tarafından alınmadığını biliyorlardı. Sonraki günlerde Hayber kalelerinin fethedilmesi ise Fedek halkını antlaşmaya mecbur etmişti. Antlaşma şartları belirlenirken bazı tekliflerin gündeme geldiği görülmektedir. İlki yukarıda belirtildiği üzere Fedek Yahudilerinin bütün arazileri kendi ellerinde tutmak istemesiydi. Bazı rivayetlere göre ise onlar, canlarının bağışlanması karşılığında arazilerinin tamamını Hz. Peygamber'e bırakmışlardı.⁴⁴ Daha sonra arazilerin ve hurma bahçelerinin yarısı üzerine sulh yapılması kararlaştırıldı. Zira burası barış yoluyla teslim olduğu için savaşla alınan Hayber'e kıyasla bir imtiyaz sağlanması uygun görülmüştü.⁴⁵ Bu antlaşma gereği Fedek arazilerinin ve hurma bahçelerinin yarısı topraklarıyla yani mülkiyetiyle birlikte Müslümanlara bırakılmıştı. Bazı rivayetlerde "toprağıyla birlikte/mülkiyetiyle" ifadesi bilhassa vurgulanarak meseleye dikkat çekilmektedir.⁴⁶ Dolayısıyla Fedek Yahudilerinin sadece mahsulün yarısı karşılığında antlaşma yaptıkları şeklindeki rivayeti⁴⁷ kabul etmek mümkün gözükmemektedir.

Hayber ile Fedek antlaşmaları temelde farklılık arz etmektedir. Hayber savaş yoluyla fethedildiği için arazileri ganimet olarak alınmış ve Müslümanlar arasında taksim edilmişti.⁴⁸ Fedek arazilerinin ise yarısının mülkiyeti Müslümanlara geçmiş diğer yarısı eski sahiplerine bırakılmıştı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra bazı akrabalarının miras talebi halife Hz. Ebû Bekir tarafından olumsuz cevaplanmış ve Fedek'ten Müslümanlara kalan bu toprakların idareciler tarafından yönetilmesi uygun görülmüştü. Görüldüğü üzere kuşatma sonrası alınan Fedek arazilerinin mülkiyetinin Fedek halkına ait olduğu yönünde herhangi bir işaret söz konusu değildir.

Savaşı kaybeden Hayber Yahudileri, canlarının bağışlanması karşılığında yurtlarından çıkıp gitmeyi kabul etmişlerdi. Ancak sonra Resûlullah'a gelerek hurma işlerinden daha iyi anladıklarını belirtip elde edilecek mahsulün yarısı karşılığında zirai ortakçı olarak Hayber'de kalmayı önerdiler. Hz. Peygamber de "Müslümanlar istediği müddetçe" şartını koyarak taleplerini onayladı. Bu antlaşma ile onlar daha önce kendilerine ait olan topraklarda zirai ortakçı olarak kaldılar. İbn Hişâm, Fedek Yahudilerinin de bunun gibi bir antlaşma yaptığını belirtmektedir.⁴⁹ Anlaşıldığı üzere Hayber Yahudileri için geçerli olan zaman şartı Fedek Yahudileri için de geçerliydi. Yani Müslümanlar gerekli gördüklerinde onları Fedek'ten çıkarabileceklerdi. Nitekim Hz. Ömer, Hayber Yahudileri ile birlikte Fedek Yahudilerini de Hicaz Bölgesi'nden çıkarmıştı.

Fedek arazileri konusunda sonraları yaşanan tartışmaların anlaşılması açısından bu arazilerin statüsünün tespiti üzerinde durmak faydalı olacaktır. Öncelikle ifade etmek gerekir ki antlaşma şartlarında görüldüğü üzere Fedek toprakları iki eşit parçaya ayrılmış ve iki ayrı statüde

⁴³ Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa v.dğr. (Mısır: Şeriketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa, 1375/1955), 2/353; Taberî, *Târîh*, 3/20.

⁴⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/337; Bekrî, *Mu'cem*, 2/524.

⁴⁵ Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/238; Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 3/74.

⁴⁶ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 38; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/103.

⁴⁷ Semhûdî, *Vefâ*, 4/126.

⁴⁸ İbn Seyyidü'n-Nâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/178.

⁴⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/337; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/100.

değerlendirilmiştir. İlki eski sahipleri olan Fedek Yahudilerine bırakılan kısmıydı. Eskiden olduğu gibi bütün mülkiyet hakları onlara aitti.⁵⁰ Ayrıca yapılan sulh gereği onların canları gibi mallarının güvenliği ve dokunulmazlığı da Müslümanların teminatı altına alınmıştı.

İkinci kısmı ise mülkiyeti Müslümanlara verilen arazilerdi.⁵¹ Kaynakların ittifakla belirttiği üzere Fedek, savaşız alındığı için elde edilen bu topraklar ganimet statüsüne alınmamış ve askerlere dağıtılmamıştı.⁵² İlgili ayetlerde (el-Haşr 59/6-10) ifade edildiği üzere savaşız ele geçirilen bu topraklar fey⁵³ olarak değerlendirilmiş ve ihtiyaç duyulan alanlara sarf edilmek üzere her türlü tasarruf yetkisi Hz. Peygamber'e bırakılmıştı. Fey hükmü, ilk defa Nadîroğulları arazilerinde uygulanmıştı. Hz. Peygamber, bu arazileri büyük oranda Muhacirlere taksim ederek onların geçimlerine destek sağlamıştı. Onlar da Ensar'ın kendilerine tahsis ettiği malları iade etmişlerdi.⁵⁴ Böylece Ensar da fey uygulamasından faydalanmış oldu.

Ayette geçen şekliyle bu malların "Allah ve Resûlü'ne ait olduğu" tabiri üzerinde de durulmakta ve öncelikle Allah Teâlâ'nın dünya nimetlerinden müstağni olduğu vurgulanmaktadır. Resûlullah'a ait olması ise sarfetme yetkisinin kendisine verilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Hatta onun ganimetlerden de ancak diğer askerler kadar pay aldığı hatırlatılarak bu malların mülkiyetinin veya gelirlerinin Hz. Peygamber'e tahsis edilmediği özellikle belirtilmektedir.⁵⁵ Bununla birlikte Hz. Peygamber, kendisinin ve hane halkının ihtiyaçları için bu gelirlere pay ayırabilirdi. Nitekim Vâkıdî, Hz. Ömer'den naklen Resûlullah'ın safilerinin üç tane olduğunu aktarır. Bunlardan ilki olan Hayber üç paya ayrılmıştı. Üçte ikisi Muhacirler, üçte biri de Ehl-i beytin ihtiyaçları içindi. Ailesinin ihtiyaçlarından arta kalan da Müslümanlar için sarf edilirdi.⁵⁶ İkincisi olan Beni Nadîr arazileri nâiblerin ve üçüncüsü olan Fedek ise yolcuların ihtiyaçları için tahsis edilmişti.⁵⁷

Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Fedek gelirleri genel manada yolcuların ihtiyaçları için ayrılmış olmakla birlikte buradan ihtiyaç sahibi bazı kimselere bilhassa Hz. Peygamber'in ailesine de pay ayrılmıştı. Nitekim Belâzürî, Hz. Peygamber'in buradan elde edilen gelirler ile infakta bulunduğunu, kendi ihtiyaçlarını gördüğünü, Hâşimoğulları'nın fakirlerine yardım ettiğini ve

⁵⁰ Hz. Peygamber döneminde tarım arazilerinin statüleri ve uygulamalar için bk. Fatih Oğuzay, "Hz. Peygamber'in Tarıma Bakışı ve Medine Merkezli Tarımsal Düzenlemeleri", *İslâmî İlimler Dergisi* 15/2 (2020), 235-237.

⁵¹ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 38; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/239.

⁵² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/337, 353; Taberî, *Târîh*, 3/20; Muhammed İbn Hibbân, *Sîretü'n-nebeviyye ve ahbâru'l-hulefâ*, thk. Seyyid Aziz (Beyrut: el-Kütübü's-Sakâfiyye, 1417/1997), 1/303; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/100.

⁵³ Bk. Ebu'l-Fidâ İmadüddîn İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1969), 23/273-274.

⁵⁴ Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-meğâzî*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978), 384; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Âdem, *Kitâbü'l-Harâc*, thk. Hüseyin Munis (Kahire: Daru's-Şurûk, 1987) 36-37; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 30. Ayrıca bk. Mustafa Fayda, "Fey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/511-513.

⁵⁵ Ebû Zeyd Ömer İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, thk. Fehim Muhammed Şeltût (Mekke: y.y, 1979), 1/213-214.

⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/349; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, 1/186; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/437.

⁵⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/378; İbn Sa'd; *Tabakât*, 1/503; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 29, 38; Yahyâ b. Âdem, *Kitâbü'l-Harâc*, 34.

onları evlendirdiğini bildirmektedir. Rivayete göre bu hususları bizzat hatırlatan Ömer b. Abdilaziz, halifeliği döneminde Fedek gelirlerini yeniden Hz. Peygamber zamanındaki hak sahiplerine tahsis etmişti. Ayrıca Halife, ilgili konuşmasında Hz. Fâtıma, Fedek'ten arazi talep ettiği halde Resûlullah'ın ona olumsuz cevap verdiğini belirterek bu arazilerin başka bir kimsenin hatta kendisinin mülkiyetinde kalmasının doğru olmayacağını ilan etmişti.⁵⁸

4. FETİHTEN SONRA FEDEK BÖLGESİNDEKİ GELİŞMELER

Hayber gibi büyük bir yerleşim yerinin yanı sıra Vâdilkurâ ve Fedek'in de alınmış olması İslâm hâkimiyetinin kuzey istikametinde önemli ölçüde genişlemesi anlamına geliyordu. Diğer taraftan bu yerleşim yerlerindeki Yahudilerle yapılan antlaşmalara rağmen etraftaki Arap kabileler henüz Müslümanların varlığını tanımamışlardı. Bu nedenle Hz. Peygamber bölgeyi yakından takip ediyor ve gerekli gördüğünde askerî operasyonlar düzenliyordu. Bunlar içerisinde Fedek bölgesine gönderilen seriyyeler de vardı.

Beşir b. Sa'd Seriyyesi, bunlardan biri olup hicretin yedinci yılının Şaban ayında gerçekleşti.⁵⁹ Hz. Peygamber, Beşir b. Sa'd komutasındaki 30 kişilik birliği Fedek'teki Benî Mürre üzerine gönderdi. Müslümanlar bölgeye geldiklerinde karşılaştıkları çobanlardan düşmanın yerini öğrendiler. Bir baskın sonucu deve ve koyunları ganimet olarak alan Beşir, Medine'ye doğru hareket etti. Ancak Benî Mürreliler bir hazırlık yaparak mallarını kurtarmak için harekete geçtiler. Gece vakti tarafların karşılaşması şiddetli bir çatışmaya dönüştü ve oklar bitene kadar yapılan atışlarla savaşın ilk safhası devam etti. Akabinde ise baskın yapan Mürreliler, Beşir'in arkadaşlarını öldürdüler. Hatta bu sırada Beşir'in de öldürüldüğü rivayet edilmektedir. Başka bir rivayete göre ise Beşir topuğundan yaralanmış ve ölümler arasında bırakılmıştı. Akşam vaktinde Fedek'e ulaşarak buradaki bir Yahudinin yanında birkaç gün kaldıktan sonra Medine'ye dönmüştü. Bu seriyyede yaşananların haberini Hz. Peygamber'e getiren ilk kimse Ulbe b. Zeyd el-Hârisî olmuştu.⁶⁰

Beşir b. Sa'd Seriyyesi'nde öldürülenlerin haberi geldiği zaman Hz. Peygamber, hemen Zübeyr b. Avvâm'ı görevlendirerek bu olayın yaşandığı yere gitmesini ve eğer Allah zafer nasip ederse düşmandan kimseyi sağ bırakmamasını emretti. Onu 200 kişilik birliğin başına komutan tayin edip kendisine bir sancak verdi. Ancak bu esnada Gâlib b. Abdillâh yaptığı seriyyeyi zaferle tamamlayarak geri dönünce Resûlullah, Zübeyr b. Avvâm'a oturmasını söyleyip görevi Gâlib b. Abdillâh'a devretti. Usâme b. Zeyd ile önceki seriyyenin haberini getiren Ulbe b. Zeyd de sefere katılanlar arasındaydı.⁶¹ Gâlib'in 60 binekli askerle bu sefere katıldığını aktaran Halife b. Hayyât, bunun Beşir b. Sa'd Seriyyesi'nin intikamı olduğunu söylemekte ve önceki seriyyede Müslümanları şehit eden Mürreliler'in bu seriyyede öldürüldüğünü haber vermektedir.⁶²

⁵⁸ Ebû Dâvûd, "Ferâiz", 19; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 41; Ebû Abdillâh Şemsüddîn ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî (Beirut: Dâru'l-Kitâbî'l-'Arabiyye, 1413/1993), 3/115.

⁵⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/5.

⁶⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/723; İbn Sa'd; *Tabakât*, 2/118; 3/531; İbn Seyyidü'n-Nâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/189-190.

⁶¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/723-724.

⁶² Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Umerî (Beirut: Dâru'l-Kalem, 1977), 78.

Başarılı komutan Gâlib, bölgeye ulaştığında öncelikle Ulbe b. Zeyd'i 10 kişiyle birlikte düşmanın yerini tespit için görevlendirdi. Onlardan bir grubun yerini tespit eden Ulbe, gelip durumu Gâlib'e haber verdi. Bunun ardından Gâlib, gece karanlığında düşmana yaklaşarak savaş hazırlıklarına başladı. Ayağa kalkıp hamdüseneda bulunduktan sonra askerlerine takvalı olmalarını öğütledi. Kendisine tam manasıyla itaat edip emrinden çıkmamalarını emretti. Sonra onları ikişer ikişer ayırarak birbirlerine sahip çıkmalarını tembihledi. Ardından tekbir getirerek hep birlikte kılıçlarını çıkarıp düşmana saldırdılar. Bir müddet süren şiddetli çarpışma boyunca Müslümanlar "Öldür, öldür." parolasıyla savaştılar.⁶³ Düşmanın etkisiz hale getirildiği zaferden sonra Müslümanlar çokça ganimet elde ettiler. Öyle ki her birine on deve veya muadili koyun düşüyordu. Ganimet taksiminde bir deve on koyuna denk tutulmuştu.⁶⁴

Görüldüğü kadarıyla ilk seriyyede yaşanan kaybın ardından düşmanın bölgede hakimiyet kurma çabasının engellenmesi gerekiyordu. Ayrıca önceki seriyyede şehit edilen Müslümanların intikamının alınması önemliydi. Bu nedenle Hz. Peygamber 200 kişilik bu birliğin başına güvendiği komutanlardan birini geçirmişti. Ayrıca ona verdiği talimatta düşmana emân vermemesini tembihlemişti. Bu nedenle komutan da şiddetli bir çatışmanın vuku bulacağını düşünerek savaş öncesi ordusunu motive etmiş, onları ikişer ikişer birbirlerine emanet ederek düzene sokmuştu. Ayrıca kendisine kayıtsız itaati emretmişti. Bütün bunlar zorlu düşmanla girişilecek olan şiddetli bir savaşın hazırlığıydı.

Bu seriyye esnasında gerçekleştiği bildirilen bir olay dikkat çekmektedir. Rivayete göre çatışmalar esnasında Usâme b. Zeyd düşmandan Nehîk b. Mirdâs denilen bir adamın peşinden giderek savaş meydanından uzaklaştı. Müslümanlar düşmanlarını öldürüp galip geldikten sonra onun yokluğunu fark eden komutan, Usâme b. Zeyd'in nerede olduğunu sordu. Usâme ise ancak gecenin ilerleyen vaktinde dönebildi. Komutan verdiği emirleri hatırlatarak itaatsizlik ettiği gerekçesiyle onu azarladı. O ise bir düşmanın peşine takıldığını ve adamı yakalayıp öldüreceği sırada "Lâ İlâhe İllallah" dediği halde onu katlettiğini haber verdi. "Kılıcını kınına koymadın mı?" şeklinde tepkisini gösteren komutan, yaptığının yanlış olduğunu söyledi. Hatasını anlayan Usâme b. Zeyd çok pişman olmuş hatta elinden kılıcını düşürmüştü. Medine'ye gelip Resûlullah ile görüştüğünde Usâme, adamın ölüm korkusuyla kelimeyi tevhit getirdiğini söyleyip kendini savunmaya çalıştı. Hz. Peygamber ise "Kalbini yardım mı? Onun sadık veya yalancı bir kimse olduğunu biliyor musun?" diyerek yaptığının yanlış olduğunu ifade etti. Usâme bunun üzerine bir daha asla böyle bir şey yapmayacağını belirtti. Hatta "Keşke o güne kadar Müslüman olmamış olsaydım." diyerek olaydan duyduğu pişmanlığı dile getirdi.⁶⁵

Nisâ Sûresi 94. ayetin⁶⁶ bu olay üzerine nazil olduğu ifade edilmektedir. Buna göre ayet, Mirdâs el-Fedekî'yi öldüren bir Müslüman asker hakkında nazil olmuştu. O, Gatafan kabilesine mensup bir

⁶³ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/724-725.

⁶⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/725.

⁶⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/724-725; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1/301-302.

⁶⁶ "Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selâm verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mümin değilsin" demeyin; çünkü Allah katında sayısız ganimetler vardır. Daha önceleri siz de böyleydiniz. Derken Allah size lütufta bulundu. Bu sebeple iyi anlayıp dinleyin. Hiç şüphe yok ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."

kimseydi. Hz. Peygamber, Gâlib el-Leysî komutasında bir orduyu Fedek'e gönderdiğinde kabilesi kaçtığı halde Mirdâs, Müslümanları beklemiş ve onları Müslümanların selamıyla karşılamıştı. Ancak buna rağmen askerler onu öldürmüş ve mallarını ganimet olarak almışlardı.⁶⁷ Üzerindeki eşyalara meylederek onu öldüren askerin Usâme olduğu da aktarılmaktadır.⁶⁸ Mukâtil de bu ayetin tefsirinde olayın Fedek'e gönderilen Gâlib b. Abdillâh el-Leysî Seriyyesi esnasında gerçekleştiğini ve Mirdâs'ı öldüren askerin Usâme b. Zeyd olduğunu belirtir. Ayrıca Mirdâs'ın, Fedek ehlinden Teym b. Mürre'ye mensup, iman etmiş bir kimse olduğunu söyler.⁶⁹ Taberî ise olayı zikretmekle birlikte onun Gatafan kabilesine mensup olduğunu belirtir.⁷⁰ Ancak bu tefsir ve rivayetlerde verilen bilgiler ile yukarıda zikredilen seriyye detayları arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Zira orada Müslümanların şiddetli bir çatışma beklentisi ile bölgeye geldikleri ve gönderilen öncü birliğin düşmanın yerini tespit ettiği anlatılmaktadır. Usâme b. Zeyd'in "Lâ İlâhe İllallah" dediği halde öldürdüğü Mirdâs da savaş öncesinde karşılaşılan bir kimse değildir. Savaş esnasında takip edilen ve kaçma imkânı kalmayınca iman ettiğini göstermek isteyen bir düşman askeridir. Ayrıca Gâlib b. Abdillâh'ın gecenin karanlığından istifade ederek düşmana yaklaştığı ve Usâme'nin gecenin ilerleyen vakitlerinde döndüğü şeklindeki anlatımlar da olayın farklılık arz eden bir yönünü ortaya koymaktadır.

Bütün bunlardan hareketle ayetin nüzul sebebi olan hadisenin benzer başka bir vakıa olması mümkün gözükmemektedir. Nitekim ayetin Batn-ı İdam Seriyyesi'nde yaşanan bir olay üzerine nazil olduğu belirtilmektedir. Buna göre Hz. Peygamber Mekke'nin fethi için hazırlık yaptığı dönemde düşmanı aldatarak harekâtın gizliliğini korumak amacıyla 8. yılın Ramazan ayında (Ocak 630) Mekke yolu üzerinde üç günlük bir mesafede bulunan Batn-ı İdam'a sekiz kişilik bir keşif birliği göndermişti.⁷¹ Karşılaştıkları Âmir el-Eşcâ'î onlara İslâm selamıyla selam verdiği halde seriyyede yer alan Muhallim b. Cessâme saldırarak onu öldürmüş, devesini ve üzerindeki malları seleb olarak almıştı. Olay Hz. Peygamber'e iletildiğinde Resûlullah bir Müslümanı öldürdüğü için Muhallim'i azarlamıştı. Hatta daha sonra Hz. Peygamber yüz deve karşılığında taraflar arasında diyet anlaşması sağlamıştı. Ayette de işaret edildiği üzere Muhallim'in onun malına bilhassa silahlarına rağbet ederek saldırdığı aktarılmaktadır.⁷² Dolayısıyla ayetin bu ikinci olay hakkında nazil olması daha muhtemel gözükmemektedir.

Bu seriyyelerden kısa bir süre sonra yedinci yılın şevval ayında Beşir b. Sa'd'ın Fedek ile Vâdilkurâ arasındaki bölgelere gönderildiği haber verilmektedir. Üç yüz kişilik birlikle buraya sevk edilen Beşir'in görevi Uyeyne b. Hısn el-Fezârî etrafında toplanan Gatafanlı grubu etkisiz hale getirmektir. Yaptığı hücum sonrası düşman birliğini dağıtan Beşir, onlardan bazılarını esir aldığı gibi ganimetler de elde etmişti. Uyeyne ve adamları her tarafa kaçışıp dağılmışlardı.⁷³ Bu faaliyetler Hz.

⁶⁷ İbn Şebbe, *Târîhü'l-Medîne*, 2/450-451.

⁶⁸ Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 3/263.

⁶⁹ Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmud (Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâs, 1423), 1/398.

⁷⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 7/357.

⁷¹ Ahmet Önkal, "Batn-ı İdam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/202.

⁷² İbn Şebbe, *Târîhü'l-Medîne*, 2/445-446, 450.

⁷³ İbn Sa'd; *Tabakât*, 3/532.

Peygamber'in Yahudi yerleşim yerlerinin fethinden sonra bölgedeki gelişmeleri yakından takip ettiğini ve çevredeki Arap kabilelerden gelecek herhangi bir tehlikenin büyümesine izin vermediğini göstermektedir. Böylece Müslümanların Fedek ve çevresindeki hâkimiyetleri de sağlanmış oluyordu.

5. MİRAS TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA FEDEK ARAZİLERİ

Hz. Peygamber'in vefatından sonra gündeme gelen konulardan birisi de miras meselesiydi. Resûlullah'ın bıraktığı malların neler olduğu ve bunlarla ilgili uygulamanın nasıl olması gerektiği kaynaklarda tartışılan konulardandır. Bu tartışmalarda Fedek arazilerinin de söz konusu edildiği görülmektedir. Fedek meselesinin ve Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşanan miras tartışmalarının anlaşılması açısından konunun değerlendirilmesi gereklilik arz etmektedir.

Ebû Hüreyre'den aktarılan rivayete göre Resûlullah mirasının nakdî olarak taksim edilmemesini vasiyet etmişti. Hanımlarının nafakaları ile âmillerin ücretlerinden artanların sadaka olduğunu beyan etmişti.⁷⁴ Şerhlerde "Hz. Peygamber'in vefatından sonra hanımlarının nafakası" başlığı altında bu rivayetlerin değerlendirildiği görülmektedir.⁷⁵ Buna göre Resûlullah kendisinden sonra ailesinin geçimini sağlamak için bir kısım malların kullanılmasını ve hatta bunları işleten çalışanların ücretinin de yine bu mallardan verilmesini istemişti. Ancak miras taksimini uygun görmemişti.

Miras tartışmalarına konu edilen Fedek arazilerinin genel manada yolcuların ihtiyaçları için ayrıldığı, bir kısmının da Ehl-i beytin geçimi için kullanıldığı bilinmektedir.⁷⁶ Nitekim Ömer b. Abdilaziz'in ifade ettiği şekliyle Hz. Peygamber buradan infak eder, kendisi yer, Hâşimoğulları'nın fakirlerine yardım eder ve garibanlarını evlendirirdi.⁷⁷ Ayrıca hurma ağaçları, güzel ve berrak pınarıyla meşhur olan bir bahçenin Resûlullah tarafından kendisine verildiği iddiasıyla Hz. Fâtıma tarafından miras olarak talep edildiği görülmektedir.⁷⁸ Konuyla ilgili bazı rivayetlerde Hz. Fâtıma'nın Fedek'i ve Resûlullah'ın yakınları için ayırdığı payı istediği ifadesi dikkat çekmektedir.⁷⁹ Dolayısıyla Fedek ile kastedilen de Hz. Peygamber'in buradan ailesi ve yakınları için ayırdığı pay olmalıdır. Nitekim fey ayetlerinde zevi'l-kurbâ, bu malların sarf edileceği yerlerden biri olarak zikredilmektedir.⁸⁰

Rivayete göre Peygamber hanımları miras paylarını istemek üzere Hz. Osman'ı Halife Hz. Ebû Bekir'e göndermişlerdi. Bunun üzerine Hz. Aişe onlara Resûlullah'ın "Biz miras bırakmayız, bizden kalanlar sadakadır." şeklindeki ifadelerini hatırlatmıştı.⁸¹ Bazı rivayetlere göre ise Hz. Aişe, onları ikaz ettikten sonra "Biz miras bırakmayız bizden kalanlar sadakadır. Bu maldan Muhammed'in

⁷⁴ Buhârî, "Humus", 3; "Ferâiz", 3.

⁷⁵ İbn Battâl, *Şerhu şahîhi'l-Buhârî*, 5/258.

⁷⁶ Algül, "Fedek" *DİA*, 12/294.

⁷⁷ Müslim, "Cihad", 51; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 41.

⁷⁸ Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/238.

⁷⁹ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, 1/211.

⁸⁰ Bk. Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt* (İstanbul: İFAV, 2018), 457-575.

⁸¹ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, 1/201; Ebû İsâ Muhammed et-Tirmizî, *Şemâilü'l-Muhammediyye*, thk. Seyyid b. Abbas el-Celimî (Mekke: Mektebetü't-Ticâriyye, 1413/1993), 227, 229.

ailesi, nâibleri ve misafirleri yerler, ancak vefatından sonra bu mal benden sonraki idarecidedir.” hadisini hatırlatmıştı.⁸² Bir diğer rivayete göre ise bizzat Hz. Ebû Bekir, Resûlullah’tan aktardığı haberle onları bilgilendirmiş ve talep ettikleri malları miras olarak veremeyeceğini ifade etmişti. Bununla birlikte hayatta olduğu müddetçe kendilerinin bu mallardan faydalandırılacağını, vefat ettiğinde ise bu konuda sonraki halifenin yetkili olacağını bildirmişti.⁸³

Hz. Aişe’den aktarılan rivayete göre Hz. Fâtıma ve Hz. Abbas birlikte Hz. Ebû Bekir’e gelerek Hz. Peygamber’in Fedek’teki malı ile Hayber’deki hissesini miras olarak talep etmişlerdi. Bunun üzerine Halife “Biz miras bırakmayız, bizden kalanlar sadakadır. Şüphesiz âl-i Muhammed de bu maldan yer.” şeklindeki hadisi aktararak bu malların mülkiyetini vermesinin mümkün olmadığını ifade etmişti. Bununla birlikte Hz. Peygamber’in uygulamasını asla değiştirmeyeceğini, Resûlullah’tan ne gördüyse aynı uygulamayı devam ettireceğini açıkça ifade etmişti.⁸⁴ Rivayetlerde Resûlullah’ın Fedek’teki arazisi ve Hayber’deki payın miras olarak istenen mallar olduğu belirtilmektedir.

Kaynaklarda bu görüşmelerden sonra Hz. Fâtıma’nın sinirlenip mekânı terk etmesi ve darılması gibi bir tepkiden söz edilmektedir.⁸⁵ Hz. Ebû Bekir, Resûlullah’a olan bağlılığını vurgulayıp onun uygulamasını değiştirmekten kaçındığını ifade ettiği halde Hz. Fâtıma, kırılmış hatta vefat edinceye kadar bir daha Halife ile görüşmemişti. Cenazesi de Halife’den habersiz gece vakti defnedilmişti. Hatta Hz. Ali’nin Hz. Ebû Bekir’e bu zaman zarfında biat etmemiş olmasının miras olayıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Nitekim eşinin vefatından sonra Hz. Ebû Bekir ile görüşüp biat ettiğinde Halife’nin bu mal konusunda haktan başka bir niyetinin olmadığını vurgulaması⁸⁶ Fedek’in kırgınlık sebeplerinden birisi olarak konuşulduğunu göstermektedir.

Hz. Aişe’den aktarılan bir diğer rivayete göre Hz. Fâtıma, Halife Hz. Ebû Bekir’e bir adam göndererek babasından kalan mirası talep etti. Ancak bahsi geçen hadisi aktaran Halife, Hz. Fâtıma’ya buradan bir şey vermedi. Bunun üzerine Hz. Fâtıma halife’ye kırıldı ve hayatta olduğu altı ay boyunca onunla konuşmadı. Hatta vefat ettiğinde Hz. Ebû Bekir’in haberi olmaksızın gece vakti defnedilmiş ve namazını da Hz. Ali kıldırmıştı.⁸⁷ İbn Şebbe’nin aktardığı bu rivayette Hz. Fâtıma’nın halife ile bir daha hiç konuşmaması miras tartışmasıyla ilişkilendirilmekte ve cenazesinin de bu nedenle Halife’ye haber verilmeden gece vakti defnedildiğine dikkat çekilmektedir. Konuyla ilgili bazı haberlerde ise Hz. Fâtıma’nın tepkisinden bahsedilmekle birlikte genel manada değil, sadece miras konusunda bir daha Halife’ye ile konuşmadığı zikredilmektedir.⁸⁸

Miras konusuyla ilgili bir başka habere göre ise Hz. Fâtıma bizzat Hz. Ebû Bekir’e gelerek şöyle bir diyaloga girmişti

⁸² Belâzürî, *Fütûhu’l-büldân*, 39-40.

⁸³ Yâkût, *Mu’cemü’l-büldân*, 4/239-240.

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/188; 1/225; Buhârî, “Megâzî”, 14; “Humus” 1; “Ferâiz”, 3; Müslim, “Cihâd ve’s-Siyer”, 53.

⁸⁵ Buhârî, “Humus” 1.

⁸⁶ Müslim, “Cihad”, 52.

⁸⁷ İbn Şebbe, *Târîhu’l-Medîne*, 1/196; Semhûdî, *Vefâ*, 3/155.

⁸⁸ İbn Şebbe, *Târîhu’l-Medîne*, 1/197; Taberî, *Târîh*, 3/208.

-Öldüğünde sana kim mirasçı olur?

-Çocuklarım ve ailem.

-Öyleyse nasıl bizden başkasını Resûlullah'a mirasçı yapıyorsun?

-Ey Resûlullah'ın kızı baban ev, mal, altın veya gümüş miras bırakmadı.

-Peki Allah'ın bize has kıldığı bir pay ve Fedek'teki malımız?

-Resûlullah'ın şöyle dediğini işittim: "Bu, Allah'ın bizi doyurduğu bir nimettir. Öldüğümüz zaman ise Müslümanlarındır."⁸⁹

Hz. Fâtıma'nın Halife ile bu konuda yaptığı bir konuşma esnasında "Ey Ebû Bekir, kızların sana mirasçı olmuyor mu ki Resûlullah'ın kızlarını ona mirasçı yapmıyorsun." şeklinde tepki gösterdiği de aktarılmaktadır.⁹⁰ Semhûdî de olayla ilgili verdiği bir rivayette Hz. Fâtıma'nın sinirlendiğini, çıkıp gittiğini ve yaşadığı müddetçe küskünlük durumunun devam ettiğini haber vermektedir.⁹¹ Bazı rivayetlere göre bir seferinde Hz. Abbas ve Hz. Ali ile birlikte Hz. Fâtıma Halife'ye gelmişlerdi. Hz. Ali, önceki peygamberlerin miras bıraktıklarını bildiren ayetleri okuyarak Halife'den miras talebinde bulundu. Ancak Hz. Ebû Bekir, bu konuda kendinden emin ve kararlıydı.⁹²

Görüldüğü üzere Hz. Fâtıma'nın istediği miras mallarından birisinin de Fedek arazisi olduğu açıktır. İlgili haberlerin önemli bir kısmında talebine olumsuz cevap veren Halife'ye kırıldığı ve bir daha onunla konuşmayarak tepki gösterdiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte bazı rivayetlere göre ise Halife ile görüşen Hz. Fâtıma aldığı cevaptan sonra meseleyi kabul etmiş ve konuyu kapatmıştı. Nitekim bunlardan birine göre Hz. Ebû Bekir'in nihai cevabından sonra Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'in ve onun Resûlullah'tan işittiklerinin daha doğru olduğunu söylemişti.⁹³ Bir başka habere göre ise Hz. Fâtıma Halife'ye gelmiş ve bu görüşmenin ardından "Sen ve Resûlullah daha iyi bilirsiniz. Bu görüşmeden sonra bir daha senden istemeyeceğim." demişti.⁹⁴

Konuyla ilgili rivayetlerdeki farklılıklar nedeniyle Hz. Fâtıma'nın tepkisi noktasında net bir sonuca varmak oldukça güç gözükmektedir. Örneğin Tirmizî'ye atfedilen bir yoruma göre Hz. Fâtıma'nın ciddi bir küskünlüğü söz konusu değildi. Ancak Halife'yle bir daha görüşmemiştir. Yaşadığı kısa süre içerisinde babasının vefatına duyduğu üzüntünün yanı sıra hastalığıyla uğraşmak durumunda kalmıştı. Ayrıca bazı rivayetlere göre Halife, Hz. Fâtıma'yı evinde ziyaret ederek ikna etmişti.⁹⁵ Diğer taraftan Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan Ridde Olayları nedeniyle Halife'nin de çok yoğun olduğu dikkate alınırse tarafların görüşmemiş olması tabii bir durumdu.⁹⁶

⁸⁹ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 40; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, 1/197; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/239.

⁹⁰ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, 1/198.

⁹¹ Semhûdî, *Vefâ*, 3/155.

⁹² İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/315.

⁹³ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, 1/198.

⁹⁴ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, 1/210-211.

⁹⁵ Semhûdî, *Vefâ*, 3/155.

⁹⁶ Bk. Ünal Kılıç, "Hz. Peygamber'in Mirası (terekeesi) Bağlamında Hz. Fâtıma- Hz. Ebû Bekir İlişkileri", *Cennet Kadınlarının Seyyidesi Hz. Fâtıma*, ed. Ali Aksu (Sivas: Sivas Belediyesi, 2017), 96.

Bu konuda üzerinde durulan bir husus da iki taraf arasında yaşanan anlaşmazlığın mahiyetidir. Halife, böyle bir hadisi aktarıp Fedek'in miras olarak devredilmesinin mümkün olmadığını savunurken Hz. Fâtıma'nın talepte bulunması dikkat çekicidir. İbn Hacer'in izahına göre Hz. Fâtıma ile Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın "Biz miras bırakmayız." ifadesini farklı yorumluyorlardı. Hz. Fâtıma bu hadisin bazı hususları kapsadığını ancak toprak gibi malların miras olabileceğini düşünüyordu. Buna karşın Hz. Ebû Bekir ise bu ifadeyi genel manada değerlendirmiş ve hiçbir şeyi istisna etmemişti. Bu nedenle anlaşmaları mümkün olmadı.⁹⁷

Semhûdî ise farklı bir yorum ile burada Hz. Fâtıma'nın Halife'den istediği şeyin toprakların mülkiyeti değil yönetim hakkı olduğunu iddia etmektedir. Hz. Ömer'in Medine'deki sadaka arazilerini, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir dönemindeki gibi idare edip kullanmaları şartıyla Hz. Ali ve Hz. Abbas'a devretmesini de örnek gösterir.⁹⁸ Ancak rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Fâtıma'nın arazilerin sadece tasarruf yetkisini talep ettiğini söylemek zordur. Aksine hem Hz. Fâtıma babasından kalan bu arazileri talep ederken hem de Hz. Ebû Bekir bunun mümkün olmayacağını savunurken miras kavramları üzerinden konuyu değerlendirmişlerdir.

Tartışmanın bir diğer boyutu ise Hz. Fâtıma'nın Fedek'teki söz konusu malların bizzat Hz. Peygamber tarafından kendisine bırakıldığını iddia etmesidir. Buna göre o, Halife'ye gelerek Resûlullah'ın Fedek'teki malları kendisine verdiğini bildirmiş, Halife'nin de bunu yapmasını istemişti. Şahit olarak da Hz. Ali ve Ümmü Eymen'i göstermişti. Ancak kocasının ve Ümmü Eymen'in şahitliği Halife tarafından yeterli görülmemişti. Bu tartışmalar aktarılırken Hz. Ebû Bekir'in merhametli kişiliğine vurgu yapılmakta ancak Resûlullah'ın herhangi bir uygulamasını değiştirmekten kaçındığı belirtilmektedir.⁹⁹

Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Fâtıma, buradaki bir bahçenin Resûlullah tarafından kendisine verildiğini iddia ediyordu. Zira Hz. Peygamber'in fey arazilerini ihtiyaç sahiplerine temlikten vermesi mümkündü. Hz. Ebû Bekir de böyle bir uygulamanın mümkün olmadığını iddia etmiyor sadece şahitleri olup olmadığını soruyordu. Halife, şahitlikleri yeterli bulmayınca Hz. Peygamber'in uygulamasını asla değiştirmeyeceğini beyan etmişti. Nitekim Zeyd b. Ali de çok merhametli bir halife olan Hz. Ebû Bekir'in bu konuda zulmetmediğini ve Hz. Fâtıma'nın elinden malını almadığını sadece Resûlullah'a uymak konusunda çok kararlı olduğunu ve herhangi bir uygulamasını değiştirmekten şiddetle kaçındığını beyan etmişti. Hatta Zeyd b. Ali şayet bu mesele kendisine getirilseydi onun da Hz. Ebû Bekir gibi bir hüküm vereceğini bildirmişti.¹⁰⁰ Benzer şekilde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kendilerine herhangi bir haksızlıklarının olup olmadığının sorulması üzerine Ebû Cafer de yemin ederek onların bir hardal tanesini bile kendilerinden almadıklarını ifade etmişti. Ayrıca o ikisini sevmenin gerekli olduğuna vurgu yapmış ancak bazı kimselerin Ehl-i beyt adına yalan uydurduklarını belirtmişti. Bunları aktaran Semhûdî bilhassa Râfizîlerin ilgili hadisleri

⁹⁷ Semhûdî, *Vefâ*, 3/155-156; Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 3/511.

⁹⁸ Semhûdî, *Vefâ*, 3/156.

⁹⁹ İbn Şebbe, *Târîhü'l-Medîne*, 1/199; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 40.

¹⁰⁰ Semhûdî, *Vefâ*, 3/158-159.

çarpıttıklarına işaret etmektedir.¹⁰¹ Anlaşıldığı kadarıyla Şîî alimler tarafından bu konuyla ilgili rivayetler abartılmış ve ilk halifelerin eleştirisi amacıyla kullanılmıştır.¹⁰²

Bir rivayete göre Hz. Fâtıma, Fedek'in Hz. Peygamber tarafından kendisine verildiğini Ümmü Eymen'den işittiği. Halbuki Halife, bizzat Hz. Fâtıma'nın bunu işittiğini söylemesi halinde Fedek'teki malları ona vereceğini bildirmişti.¹⁰³ Buna ek olarak bazı rivayetlere göre Hz. Fâtıma babasından Fedek'i istemişti. Ancak Resûlullah, onun bu talebini doğru bulmadığı gibi kendisinin bu talebe olumlu cevap vermesinin de mümkün olmadığını ifade etmişti.¹⁰⁴

Burada belirtmek gerekir ki Hz. Fâtıma'nın Halife'den istediği yerlerin başında Fedek'teki arazi gelmektedir. Metinlerde zaman zaman genel manada "Fedek" şeklinde kullanılmış olmakla birlikte "Resûlullah'ın Fedek'teki arazisi" şeklinde ifade edildiği de görülmektedir. Yukarıda bahsi geçtiği üzere muhtemelen küçük bir bahçe Hz. Fâtıma için ayrılmıştı. Miras olarak istenen de burasıydı. Zira bu dönemde Fedek'in yarısının Yahudilere ait olduğu ve Müslümanların feyi olarak kullanılan diğer yarısının da yolcular başta olmak üzere çeşitli ihtiyaç sahipleri için tahsis edildiği unutulmamalıdır. Nitekim konuyla ilgili bilgi vermesi bakımından İbnü'l-Esîr'in hicrî 621 tarihli bir haberi önem arz etmektedir. Bu rivayete göre Mahzen yöneticisi Ba'kûbâ denilen yerleşim yerine geldiğinde halkın tepkisiyle karşılaştı. Buradaki bir adamın kendisine hakaret ettiğini duyunca onu cezalandırmak istedi. Ancak o adamı getirtip kendisine neden hakaret ettiğini sorunca "Siz, Ebû Bekir ve Ömer'e Fedek'i aldığınız için hakaret ediyorsunuz. Halbuki sadece 10 adet hurma ağacı Fâtıma'ya aitti. Siz ise benden 1000 hurma ağacımı aldınız." deyince onu bağışlamıştı.¹⁰⁵ Görüldüğü üzere Hz. Peygamber zamanında Fedek'teki küçük bir bahçenin Hz. Fatıma için ayrıldığına işaret edilmektedir. Tartışmaların odağındaki arazi de burası olmalıdır.

Fedek'in gerek Hz. Fâtıma tarafından gerekse onun vefatından sonra Hz. Ali ve Hz. Abbas tarafından miras olarak talep edildiğine dair pek çok rivayet mevcuttur.¹⁰⁶ Hz. Fâtıma'nın bu talebiyle ilgili rivayetler çeşitlilik arz etmekte ve bazı çelişkiler barındırmakla birlikte onun böyle bir talepte bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁷ Hz. Peygamber'in herhangi bir uygulamasını değiştirmekten çekinen Halife, Resûlullah'ın bu konudaki vasiyetini de bildiği için onun talebine olumsuz cevap vermiştir. Hadisi duyduğu zaman Hz. Ebû Bekir'e güvenini beyan eden Hz. Fâtıma'nın daha sonra Halife'den bazı malların kullanım yetkisini istemiş olması muhtemeldir. Nitekim Hz. Ali ve Hz. Abbas, Halife Ömer'den bu yetkiyi almışlardı.¹⁰⁸ Hz. Ebû Bekir'in sonraki talepte söz konusu edilen tasarruf yetkisini de Hz. Fâtıma veya Hz. Ali'ye devretmemesi siyasî otoriteyi korumak

¹⁰¹ İbn Şebbe, *Târîhü'l-Medîne*, 1/200-201; Semhûdî, *Vefâ*, 3/159.

¹⁰² Algül, "Fedek" *DİA*, 12/294.

¹⁰³ İbn Sa'd; *Tabakât*, 2/315; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd*, 12/370.

¹⁰⁴ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 41; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, 4/240.

¹⁰⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/387.

¹⁰⁶ Bu rivayetlerle ilgili değerlendirmeler için bk. İsmail Altun, "Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fâtıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şîî Yaklaşımların Analizi", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 27 (2012), 1-27; Mevlüt Poyraz, "Hz. Fâtıma'nın Miras (Fedek) Talebini Konu Edinen Sünnî Rivayetlere Eleştirel Yaklaşım", *Turkish Studies Comparative Religious Studies* 14/3 (2019), 553-576.

¹⁰⁷ Bk. Şaban Öz, "Hz. Peygamber'in Bölüşülemeyen Mirası: Fedek -Sorunun Kökenleri Üzerine-", *Akademik Siyer Dergisi* 5 (Ocak 2022), 4-8.

¹⁰⁸ Ünal Kılıç, "Hz. Peygamber'in Mirası", 83.

düşüncesinden kaynaklanmış olabilir. Zira Resûlullah'tan devreden yetkilerin devlet başkanı tarafından kullanılması, hilafet yönetiminin pekiştirilmesi açısından sembolik bir değere sahipti.¹⁰⁹ Sonuç olarak ifade etmek gerekir ki bu konu Şia tarafından Hz. Fâtıma'nın mağdur edildiği şeklinde kullanılmış olmakla birlikte bütün meselenin buradan kaynaklandığını iddia etmek de doğru değildir.

SONUÇ

Kaynakların ifadesiyle Medine'ye 2-3 günlük bir mesafede yer aldığı belirtilen Fedek, Hayber'e de 2 günlük bir yolda bulunmaktaydı. Nitekim uydu haritalarından da Medine'ye olan uzaklığının kuzey-doğu istikametinde yaklaşık 200 km kadar Hayber'e olan mesafesinin ise doğu istikametinde 150 km kadar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Fedek'in Hayber'e olan yakınlığının daha ziyade dinî, millî ve kültürel olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki Araplar ile de irtibatları bulunan Fedek Yahudileri sahip oldukları kültürel ve ilmi birikimle tanınmaktaydılar. Arapların yanı sıra bölgedeki diğer Yahudiler de onların âlimlerine itibar etmekteydiler.

Fedek her ne kadar Hayber gibi büyük bir nüfusa ve geniş topraklara sahip olmasa da verimli tarım arazileriyle bilinirdi. Bilhassa acve çeşidi başta olmak üzere hurmasıyla meşhurdur. Güvenliği sağlamak amacıyla inşa ettikleri muhkem bir kaleleri vardı. Ayrıca onlar savaşçı kişilikleriyle tanınmaktaydılar. Bununla birlikte Müslümanlar kendilerini muhasara ettiklerinde en büyük umutları kuşatma altındaki Hayber Yahudilerinin Müslümanlara galip gelerek kendilerini de kurtarmasıydı. Nitekim kuşatma altında buldukları günlerde Müslümanları Hayber'in askerî gücüyle tehdit etmişlerdi. Ancak Hayber kalelerinin sırasıyla Müslümanların eline geçtiğini haber aldıklarında antlaşmaya mecbur oldular.

Hz. Peygamber'e gönderdikleri elçi vasıtasıyla canlarının bağışlanması karşılığında sahip oldukları hurma bahçelerinin ve arazilerin yarısının mülkiyetiyle Müslümanlara bırakılması diğer yarısının kendilerine kalması şartıyla antlaşmaya varılmıştı. Ayrıca Hayber Yahudileri için geçerli olan zaman şartı onlar için de bağlayıcıydı. Buna göre Müslümanlar gerekli gördüklerinde tek taraflı olarak onları yurtlarından çıkarabileceklerdi. Nitekim onlar Hz. Peygamber dönemi boyunca burada yaşamaya devam etmişlerdi. Ancak Hz. Ömer, Hayber Yahudileriyle birlikte onları da Hicaz Bölgesi'nden çıkarma kararını uygulamıştı.

Fedek ile yapılan sulhtan önce ve sonra Hz. Peygamber'in bölgeye yönelik serriyyeler tertip ettiği görülmektedir. Bunlardan bazıları İslâm düşmanlarıyla iş birliği yapmak üzere buraya gelmiş olan Arap kabilelerini bertaraf etmek içindi. Bazıları ise Fedek civarında özellikle Fedek ile Hayber arasında yaşamakta olan Arap kabilelerinin kontrol altına alınmasına yönelikti. Hz. Peygamber'in bölgeyi yakından takip ettiği ve düzenlediği operasyonlar ile burada İslâm hâkimiyetini sağladığı görülmektedir.

Fedek, savaşız bir şekilde teslim olduğu için buradan elde edilen mallar ganimet hükmünde değildi. Nadîroğulları kuşatmasından sonra nazil olan ayetlerle uygulamaya konulan fey hükmü kapsamına alınmıştı. Bütün tasarruf yetkisi Hz. Peygamber'e aitti. Hicretin erken yıllarında alınan

¹⁰⁹ Öz, "Hz. Peygamber'in Bölüşülemeyen Mirası: Fedek –Sorunun Kökenleri Üzerine–", 6-7.

Nadîroğulları arazilerini büyük oranda ihtiyaç içerisindeki Muhacirlere taksim eden Hz. Peygamber, Fedek arazilerinin Müslümanlara kalan yarısını yolcuların ihtiyaçları için tahsis etti. Bununla birlikte yakınlarının ihtiyaçları için de buradan bir pay ayrılmıştı. Hatta kızı Hz. Fâtıma da bundan istifade edenler arasındaydı. Nitekim babasının vefatından sonra buradaki bir arazinin kendisine ait olduğunu iddia ederek Halife'den istemişti. Kaynaklarda bu miras tartışmasıyla ilgili çokça rivayet yer almakla birlikte Hz. Ebû Bekir'in "Biz peygamberler miras bırakmayız. Bizden kalanlar sadakadır." mealindeki hadisi esas alıp bundan kaçındığı açıkça ifade edilmektedir. O, bütün bu arazileri tıpkı Hz. Peygamber'in yaptığı gibi işleteceğini bildirmiş ve peygamber hanımları ile ailesinin de buradan daha önce olduğu gibi yararlanmalarını sağlamıştı. Bu faydalanma Hz. Peygamber'in sağlığında da ancak geçim temin edecek kadardı. Nitekim Hz. Peygamber'in ailesinin geçimleri için ayrılan paydan artanlar da yine Müslümanların ihtiyaçları için kullanılmaktaydı.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. 50 Cilt. thk. Şuayb Arnavut vd. Riyad: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Algül, Hüseyin. "Fedek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/294-295. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Altun, İsmail. "Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fâtıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şîî Yaklaşımların Analizi". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 27 (2012), 1-27.
- Arslantaş, Nuh. *İslam Dünyasında Yahudiler*. İstanbul: İFAV, 2009.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Fütûhu'l-büldân*. Beyrut: Dârun ve Mektebetü'l-Hilâl, 1408/1988.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhü'l-Buhârî*. 9 Cilt. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, 1314.
- Cevad Ali. *El-Mufasssal fî târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*. 10 Cilt. y.y.: Cami'atü Bağdâd, 1413/1993.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk. *Sünen-i Ebî Dâvûd*. thk. Şuayb Arnavud, Muhammed Kâmil Karabelli. 7 Cilt. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû Ubeyd el-Bekrî, Abdullah b. Abdilazîz. *el-Mesâlik ve'l-memâlik*. 2 Cilt. Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.
- Ebû Ubeyd el-Bekrî, Abdullah b. Abdilazîz. *Mu'cemu me'sta'cem min esmai'l-bilad ve'l-mevazi*. thk. Mustafa es-Sekkâ. 4 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1403.
- Fayda, Mustafa. "Fey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/511-513. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Google Maps "el-Nekra". Erişim 15 Aralık 2023.
<https://www.google.com/maps/search/Nekra/@25.5800988,41.3662425,13z?>
- Google Maps "Fadak". (Erişim 15 Aralık 2023).
<https://www.google.com/maps/@25.9887472,40.4245791,13z?entry=ttu>
- Google Maps "Al Shaq". (Erişim 15 Aralık 2023).
<https://www.google.com/maps/place/Al+Shaq+Suudi+Arabistan>
- Halebî, Nûreddîn. *İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübî'l-İlmiyye, 1427.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr eş-Şeybanî. *et-Târîh*. thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî. 2. Baskı. Riyad: Dâru Taybe, 1985.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. 2 Cilt. trc. Salih Tuğ. Ankara: İmaj, 2003.
- İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik. *Şerhu Şahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbâru'l-hulefâ'*. thk. Seyyid Aziz. 2 Cilt. Beyrut: el-Kütübü's-Sakâfiyye, 1997.

- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekâ vd. 2 Cilt. Mısır: Şeriketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa, 1375/1955.
- İbn Hurdazbih, Ebî Kâsım Ubeydullah b. Abdullah. *el-Masâlik ve'l-memâlik*. ed. Michael Jan De Goeje, E. J. Brill, Leiden 1889.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Kitâbü's-Siyer ve'l-meğâzî*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398/1978.
- İbn Keşîr, Ebu'l-Fidâ İmadüddîn İsmâil b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1969.
- İbn Keşîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1418/1997.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. İhsan Abbas. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1968.
- İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethüddîn Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî. *Uyûnü'l-eser fi fûnüni'l-meğâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer*. thk. İbrahim Muhammed Ramazan. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414/1993.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî. *Târîhü'l-Medîneti'l-münevver*. thk. Fehim Muhammed Şeltût. 4 Cilt. Mekke: y.y, 1979.
- İbn Zebâle, Muhammaed b. el-Hasen. *Ahbâru'l-Medîne*. haz. Salah Abdulaziz Zeyn Sellâme. Medine: Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Medîne, 2003.
- İbnü'l-Esir, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-târîh*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmurî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyyi, 1417/1997.
- Kılıç, Ünal. "Hz. Peygamber'in Mirası (Terekesi) Bağlamında Hz. Fâtıma-Hz. Ebû Bekir İlişkileri". *Cennet Kadınlarının Seyyidesi Hz. Fâtıma*. ed. Ali Aksu. 76-104. Sivas: Sivas Belediyesi, 2017.
- Mes'ûdî, Ebü'l-Hasen Ali b. el-Hüseyn b. Ali el-Mes'ûdî el-Hüzelî. *et-Tenbîh ve'l-işrâf*. tsh. Abdullah İsmail es-Sâvî. Kahire: Dâru's-Sâvî, ts.
- Mukâtil, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmud. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. 5 Cilt. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1374-1954.
- Oğuzay, Fatih. "Hz. Peygamber'in Tarıma Bakışı ve Medine Merkezli Tarımsal Düzenlemeleri". *İslâmî İlimler Dergisi*. (Kasım 2020) 15/2, 215-242.
- Önkâl, Ahmet. "Batn-ı İdam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/202. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Öz, Şaban. "Hz. Peygamber'in Bölüşülemeyen Mirası: Fedek -Sorunun Kökenleri Üzerine-", *Akademik Siyer Dergisi* 5 (Ocak 2022). 2-12.

- Poyraz, Mevlüt. "Hz. Fâtıma'nın Miras (Fedek) Talebini Konu Edinen Sünnî Rivayetlere Eleştirel Yaklaşım". *Turkish Studies Comparative Religious Studies* 14/3 (2019), 553-576.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1420/2000.
- Şâmî, Muhammed b. Yûsuf. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd*. nşr. Âdil Ahmed, Ali Muhammed Muavvid. Beyrut: Daru'l Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Bağdâdî. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Y.y: Dâru Hicr, 1422/2001.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Şemâilü'l-Muhammediyye*. thk. Seyyid b. Abbas el-Celimî. Mekke: Mektebetü't-Ticâriyye, 1413/1993.
- Toprak, Bilal - Zengin, Fatih. "Cahiliye Dönemi Medine'sinde Arap-Yahudi İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme". *Akademik Siyer Dergisi* 8 (Haziran 2023), 1-26.
- Uyar, Gülgün. *Ehl-i Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı*. İstanbul: İFAV, 2018.
- Vâkidî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Cons, 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989.
- Yahyâ b. Âdem, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Âdem b. Süleymân el-Kureşî. *Kitâbü'l-Harâc*. thk. Hüseyin Munis. Kahire: Daru's-Şurûk, 1987.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullah Şihâbüddîn. *Mu'cemü'l-büldân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1975.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî. 52 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyyi, 1413/1993.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *Kitâbü'l-Cibâl ve'l-emkine ve'l-miyâh*. thk. Ahmed Abdüttevâd. Kahire: Dâru'l-Fâzileti Li'n-Neşr, 1999.